

Sammendrag:

Kollektivtransport for personer med nedsatt funksjonsevne – erfaringer fra ikke-brukere

TØI rapport 1433/2015

Forfattere: Kjersti Visnes Øksenholt og Jørgen Aarhaug

Oslo 2015, 29 sider

På oppdrag for Deltasenteret har vi gjennomført en studie blant personer med nedsatt funksjonsevne som i hovedsak unngår å reise kollektivt. Våre funn indikerer at usikkerhet knyttet til kollektivreisen og forventninger om at de vil møte på problemer underveis, er viktige barrierer mot å reise kollektivt. For mange er summen av utfordringer, reelle eller forventede, som gjør at de velger å ikke reise kollektivt. Våre funn indikerer også at bruk av 'travel buddy' kan være et mulig tiltak for å få ikke-brukere til å reise kollektivt oftere, og at et slikt tilbud kan bidra til å synliggjøre den faktiske tilgjengeligheten i kollektivsystemet. Avslutningsvis setter vi også spørsmålsteget ved om universell utforming skal være et mål som skal være en løsning for alle, eller om man også bør vurdere mer individuelt tilpassede løsninger som kan bidra til å øke individets frihetsfølelse, deltagelse i arbeidslivet og verdiskapningen i samfunnet blant de som ikke har fysiske og/eller psykiske forutsetninger for å reise kollektivt.

Det er et mål at samfunnet skal utformes på en måte som gjør at infrastrukturen kan benyttes av alle, uavhengig av personers funksjonsnivå. På tross av flere år med fokus på universell utforming i kollektivtransporten ser det fortsatt ut til å være mange med nedsatt funksjonsevne som av ulike grunner velger å ikke reise kollektivt.

Denne rapporten skal bidra til å frembringe bedre kunnskap om ikke-brukere med funksjonsnedsettelse, det vil si de som av ulike årsaker ikke benytter seg av kollektivtilbudet. Denne rapporten bygger videre på en litteraturgjennomgang (Øksenholt, Fearnley og Aarhaug 2014) om samme tema. Prosjektet er finansiert av Deltasenteret.

Forskningsspørsmålet er:

«Hva er grunnen til at personer med nedsatte funksjonsevner unngår å reise kollektivt, og finnes det tiltak som kan bedre situasjonen?»

Antagelser

Basert på en tidligere gjennomført litteraturgjennomgang (Øksenholt mfl. 2014) tok vi utgangspunkt i fem antagelser om hvorfor personer med nedsatt funksjonsevne unngår å reise kollektivt. Dette ble undersøkt ved hjelp av intervjuer og følgestudier.

Forventninger og usikkerhet fører til at ikke-brukerne sjeldent eller aldri reiser kollektivt.

Våre funn indikerer at vår antagelse kan være riktig. Manglende informasjon, manglende kjennskap til systemet, manglende tillit til transportsystemet som helhet, og manglende selvtilit og forventninger om problemer hos brukerne skaper usikkerhet og fungerer som barrierer mot å reise kollektivt. Disse funnene er i tråd

både med funnene i litteraturgjennomgangen til Øksenholt mfl. (2014) og til Asplund mfl. (2012), som fant at både fysiske restriksjoner og usikkerhet var barrierer som gjorde at personer med nedsatte funksjonsevner velger å ikke reise kollektivt.

De utløsende utfordringen som gjør at ikke-brukerne avstår fra å reise kollektivt, er ulike de utfordringene brukerne opplever.

Våre funn indikerer at noen utfordringene for brukere og ikke-brukere er like, mens andre utfordringer er ulike. For ikke-brukere ser det ut til at 'alle utfordringene til sammen' gjerne gjør at de avstår fra å reise kollektivt. Våre funn kan videre tyde på at personlige karakteristika (hvor 'tøff' man er mentalt, om man er generelt positiv eller negativt innstilt til utfordringer generelt og kollektivtrafikk spesielt, mv.) påvirker hvorvidt man reiser kollektivt eller ikke. Dette er et spørsmål vi ikke kan besvare i denne studien. Denne studien har kun inkludert ikke-brukerne, og vi har derfor ikke en gruppe brukere å sammenligne med.

Manglende kunnskap hos og hjelp fra førere og personal er en betydelig barriere for ikke-brukerne. Flere av våre informanter opplever problemstillinger knyttet til dette. Positive opplevelser med hyggelige og hjelpsomme sjåfører går dessverre lettere i glemmeboken enn de mindre gode opplevelsene. Det er tydelig at dette er et viktig aspekt, men vi finner ikke noe som indikerer at dette er den utløsende barrieren for ikke-bruk.

Bruk av 'travel buddy' kan øke bruken av kollektivtransport blant ikke-brukerne.

I følgestudiene vi gjennomførte hadde vi flere positive opplevelser, hvor informantene etterpå sier at de vil prøve å reise kollektivt igjen. Men vi hadde også en negativ opplevelse, hvor informanten dessverre fikk bekreftet alle sine fordommer mot å reise kollektivt. Det kan se ut til at bruk av 'travel buddy' kan være et tiltak for å få ikke-brukere til å reise kollektivt oftere. Et slikt tilbud kan også være en måte å synliggjøre den faktiske tilgjengeligheten i kollektivsystemet på. Et viktig avklarings spørsmål er hvem som skal ha ansvar for å opprette og drifte et slikt tilbud.

Enkelte reiser ikke kollektivt fordi de har alternativer som fungerer bedre for dem i hverdagen.

Våre studier indikerer at det er slik for enkelte. Av dem vi har intervjuet er det noen som har innvilget arbeids-TT fordi de blir slitne av å reise kollektivt, og ikke ville vært i stand til å arbeide uten dette tilbudet. Andre reiser ikke kollektivt fordi de har tilpasset bil, som også fungerer bra. På den andre siden har vi intervjuet personer som ikke kan reise kollektivt, men som ikke får et tilbud som er godt nok til at de kunne vært i jobb uten all transporthjelpen de får fra nærmeste familie.

Hva er grunnen til at personer med nedsatte funksjonsevner unngår å reise kollektivt?

Mange av våre informanter opplever usikkerhet når det gjelder kollektivreisen og forventer å møte på problemer underveis. Dette er basert på tidligere negative erfaringer, men også på en generell usikkerhet knyttet til kollektivsystemet og tilbudet. For mange er summen av utfordringer, reelle eller forventede, som gjør at de velger å ikke reise kollektivt. Dette kan være problemer med billett kjøp, manglende hjelp fra sjåfører, problemer med å komme seg om bord, og lite eller manglende informasjon. Disse utfordringene er basert på reelle opplevelser, men også på forestillinger om hva som vil skje når man reiser kollektivt. Noen få av våre informanter identifiserer tydelig utløsende faktorer (problemer med billettering, problemer med ombordstigning, mv.). Våre funn er ikke generaliserbare, men ser ut til å støtte opp under enkelte av funnene i Øksenholt mfl. (2014), hvor man fant at

usikkerhet og forventninger om problemer antas å være en betydelig barriere for ikke-brukere med nedsatte funksjonsevner.

Finnes det tiltak som kan bedre situasjonen?

Informantene peker på flere tiltak som kan øke deres bruk av kollektivtransport, slik som økt kompetanse og bedre kursing av førere, bedre systemer for informasjon og billettering for alle type brukere, høyere sanntidsannonsering om bord, muligheter for å varsle sjåfører om personer med behov for ekstra hjelp, mv. Det er spesielt interessant at enkelte etterspør tiltak som allerede finnes. Dette forteller oss at informasjonsarbeidet ut mot gruppen ikke-brukere med ulike type funksjonsnedsettelse ikke fungerer godt nok.

Hvordan påvirkes hverdagen til dem som unngår å reise kollektivt?

De som har tilgang til alternative transportløsninger (slik som tilpasset bil) opplever ikke redusert frihetsfølelse, mens de som ikke har slike tilbud opplever at det legger en demper på deres frihetsfølelse at de ikke kan, vil eller tør å reise kollektivt når og hvor de vil. Det er et spørsmål om denne frihetsfølelsen er knyttet til muligheten til å reise kollektivt, eller til at de ikke får tilbudet de selv mener de har krav på. Mange påpeker at de opplever spesielt TT-tilbudet som mangelfullt, og at det ikke er tilpasset behovene de har. Det er derfor et betimelig spørsmål om man skal jobbe for å ytterligere øke andelen som reiser kollektivt, eller om man skal fokusere arbeidet mot å øke andelen som reiser kollektivt blant de som har fysiske og/eller psykiske forutsetninger for dette. Man bør kanskje vurdere bedre og mer individuelt tilpassede løsninger for dem som faller utenfor denne gruppen. Dette fordrer at man gjennomfører individuelle avveininger, som i større grad tar hensyn til hver enkelt sitt behov.